

Академик ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ

Српска академија наука и уметности

Кнеза Михаила 35, Београд, Србија

Е-адреса: nnpv@sbb.rs

НЕПОЗНАТО ПИСМО ПАТРИЈАРХА САМУИЛА МАШИРЕВИЋА ПРЕДСЕДНИКУ МАЂАРСКЕ ВЛАДЕ, ГРОФУ ЂУЛИ АНДРАШИЈУ

САЖЕТАК: У мађарском државном архиву, у фонду Председничких списа, аутор је пронашао досад непознато писмо српског патријарха Самуила Маширевића написано у Даљу 26. јуна 1868. године, које је намењено председнику угарске владе грофу Ђули Андрашију. Писмо је заправо одговор Андрашију на његову молбу да патријарх што пре оде у манастир Раваницу и предупреди одржавање великог народног скупа поводом прославе Видовдана. Гроф Андраши и хрватски бан Левин Раух дошли су до поузданих вести да ће прославу Видовдана злоупотребити Народна странка у Срему, па су стрепели да прослава, на којој ће присуствовати и Светозар Милетић и Јован Суботић, не осујети већ готове планове за склапање Хрватско-угарске нагодбе. Маширевић је писмом обавестио Андрашија да због болести није могао да оде до Раванице, да је прослава окончана уз присуство бројних посетилаца, али да је све окончано без експеса. Писмом се жестоко окупио на Милетића, на Српску народну слободоумну странку, на Уједињену омладину српску, на лист *Заставу* и на Владимира Јовановића. За све њих није бирао речи. Називао их је багром, олошем, крвопијама, накотом и зликовцима. Залагао се за то да се против њих предузму строге мере и да власт стане на пут њиховој противдржавној активности. С намером да објасни из којих разлога је Маширевић био тако искључив према својим политичким опонентима, аутор је изнео више података и на основу њих закључио да је баш Маширевић својим понашањем поставио темеље политичкој странпутици оличеној у жестоком сукобу између српске црквене јерархије и српског либерално-демократског грађанства.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Маширевић, Андраши, Милетић, прослава Видовдана, писмо, православна јерархија, српско либерално грађанство

Писмо које стављам на увид научној јавности у најнепосреднијој је вези с великом пометњом и узнемиреношћу у највишим унионистичким круговима око хрватског бана Левина Рауха, и у редовима угарске владе, који су се јавили поводом поузданих вести да Народна странка у Срему врши обимне припреме за прославу Видовдана. Главна свечаност требало је да се одржи у једној шуми покрај манастира Раванице. За ту прилику народњаци су на

све стране, па чак и у Србију, слали позивнице, и сви изгледи су били да ће се на прослави окупити мноштво света. Власт је запазила да су народњаци веома активни и да одржавају неке састанке, а дознала је и да ће на прослави учествовати Светозар Милетић и Јован Суботић са осталим вођима странке. Раух је био обавештен да Матија Мразовић заједно са бискупом Штросмајером путује по Срему и да ради против нагодбе са Угарском. Јавио је хрватском канцелару барону Милану Кушевићу да саопшти министру председнику Фердинанду Бајсту да се на прослави лако може догодити неки покушај подизања устанка Уједињене омладине српске, што би било веома непријатно пошто свуда у околини има доста наоружаних граничара.¹ Гроф Андраши јавио је цару да је опасност од покушаја подизања устанка утолико већа што у пределу око Раванице уопште нема војске јер је надвојвода Албрехт приликом недавне посете тим крајевима преместио и последње трупе које су се ту налазиле. Београдском конзулу Бењамину Калају наредио је „да провизорну Владу у Србији формално позове [...] да својим поданицима где је могуће не даје пасоше за свечаност, или ако се безусловно мора дати, у најмању руку да позове дотичну Владу да при давању нужних пасоша буде обазрива и да избегава немиле демонстрације”.² Патријарха Маширевића је замолио да се „на одређеном месту појави и осујети намераване демонстрације јер: „из прилично веродостојног извора је дознао да Милетићева странка намерава да на прослави Видовдана у Раваници објави изјаву која би Влади могла да приреди збуњеност и да препречи стварање нагодбе са Хрватском.”³

После завршених свечаности канцелар Кушевић јавио је Бајсту да код Раванице није било демонстрација којих су се прибојавали и да се нису појавили ни вођи „ултра десних странака”: Суботић, Милетић и други које су очекивали.⁴ Сви су изгледи да народњачка опозиција није ни имала неких озбиљнијих – превратничких намера. Организовањем масовније Видовданске прославе напосто се поиграла са творцима Хрватско-угарске нагодбе, који су живели у сталној напетости и у страху да ће им посао око државно-правног уговора бити осујећен.

Маширевићево писмо у науци досад није било познато. Оно је мање значајно због самог догађаја због којег је настало, а више због тога шта је патријарх написао о Светозару Милетићу и његовим следбеницима из Српске народне слободоумне странке. Неспоразуми и сукоби између Маширевића и Милетића настали су више година раније, после смрти патријарха Рајачића, када је Маширевић као администратор Патријаршије, постао кандидат за новог патријарха. Милетић и његове присталице, окупљени око *Српског дневника*, тада су јавно испољавали противаустријско расположење. Желели

¹ Државни архив Хрватске у Загребу, Председнички списи Намесничког већа 1868, К. 22, св. 5, бр. 767.

² Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, Politisches Archiv, Interna XL, Korrespondenz mit Militär und Zivilbehörden, Korrespondenz mit der Croatisch-Slavonischen Hofkanzlei 1868/199, К. 128.

³ Исто, Interna XXX, Korrespondenz mit dem ung. Minister Präs. Gf. Andrassy 1868/30, К. 46. Патријархово писмо грофу Андрашију које овде објављујемо заправо је одговор на Андрашијев захтев да се Маширевић „на одређеном месту појави и осујети намераване демонстрације.”

⁴ Као напомена под бр. 2.

су да се споразумеју са Мађарима на основама измењених одредаба мађарског устава из 1848. под условом да Угарска постане федеративна држава у којој би владала пуна равноправност свих њених народа. Маширевић се у то време није саглашавао с промађарском политиком *Српског дневника*. Био је ближи споразуму с Аустријом него са Угарском. Сумњао је да гласило финансирају Мађари и предузео је одређене мере да уништи тај лист утолико пре што је отворено иступао против његовог избора за патријарха, а залагао се за то да патријарх буде владика бачки Платон Атанацковић, који је важио за присталицу сарадње с Мађарима. Уредништву *Српског дневника* успело је да се докопа једног писма у којем је Маширевић навео да је „са угарским канцеларом грофом Зичијем⁵ говорио и поуздано се нада да ће скорим насести дневничари”.⁶ Заиста су убрзо после овог Маширевићевог писма дневничари насели. Када су једним чланком разобличили политичку игру министра Антона Шмерлинга због сужавања и иначе осакаћене српске народно-црквене аутономије и у појединостима приказали поступке при избору патријарха Маширевића, војна команда у Петроварадину повела је истрагу против Јована Ђорђевића и Ђуре Вукчевића, уредника и сарадника новина, због злочина нарушавања јавног мира непријатељским држањем против владе. Било је само питање дана када ће *Српски дневник* бити обустављен.⁷

Спором око политичког усмерења *Српског дневника* само је започета борба између Маширевића и круга српских политичара који је следио Светозара Милетића. Пре но што је изабран за патријарха Маширевић је био незадовољан и политичким ставовима *Србобрана*, листа који је уређивао професор Петар Нинковић. Тврдио је да те новине, које је финансирала српска влада, својим писањем, Србима у Угарској наносе штету као и *Српски дневник*. Маширевић је допринео томе да су оне престале да излазе 11. јуна 1863. године. Међутим, поново су покренуте када су у Бечу одлучили да сазову нови српски народно-црквени сабор, којем је био задатак да изабере новог патријарха. У Бечу су добро знали да Маширевићев избор за патријарха неће проћи без тешкоћа и противљења српских политичара окупљених око *Српског дневника*. Поновним покретањем *Србобрана*, уочи састанка сабора, намеравали су да припреме терен за његов избор, да тим новинама пруже конкретну подршку српским политичарима конзервативно-клерикалног и проаустријског опредељења у њиховој борби с опозицијом, али и да сама влада стекне орган на српском језику који би свестрано заступао њене политичке интересе. С циљем да све то оствари, министар-председник Шмерлинг повезао се с Маширевићем, Јованом Хацићем Светићем и Петром Нинковићем, потенцијалним уредником, с којим је Влада Аустрије склопила уговор, обезбедила је кауцију од 2.500 форинти и пристала да у року од најмање три године помаже лист годишњом субвенцијом од око 4.000–5.000 форинти. О свему је било обавештено и Угарско намесничко веће. Оно се сагласило с програмом листа, одобрило је његово издавање и при томе је изразило наду да ће

⁵ Едмунд Зичи.

⁶ Василије Крестић, *Историја српске црквице у Угарској 1791–1914*, Нови Сад 1980, 148, 151–152.

⁷ Исто, 152.

Србобран радити на испуњавању задатака које је себи поставио Маширевић, а који су се састојали у спречавању свих могућих немира међу Србима у Војводини.⁸ Најближи Маширевићеви сарадници били су: Јован Хаџић Светић, Петар Нинковић, Емил Чакра, Аца Поповић Зуб, Јован Грујић Јота и Ђорђе Стратимировић. Поред Милетићевих политичких следбеника против ових конзервативно-клерикалних представника, који су у *Србобрану* заступали Маширевићеву проаустријску политику министра Шмерлинга, огласила се и српска студентска и ђачка омладина Беча. Данило Медаковић је у свом *Нацрејку* отворено иступао против Маширевића и његовог избора за митрополита и патријарха, а за то место предлагао је будимског епископа Арсенија Стојковића и пакрачког Никанора Грујића.⁹

Као администратор патријаршије Маширевић се повезао и са Ацом Поповићем Зубом када је овај 1863. године постао уредник хумористичко-сатиричног листа *Комарац*. Од заговорника политичког правца Светозара Милетића, *Комарац* је под уреднишвом Зуба постао његов огорчени противник и непомирљиви непријатељ. Тим поводом *Српски дневник* је написао да је Аца Поповић Зуб успео да претвори лист *Комарац* у отров и гад, да је тако нешто тешко наћи у неком другом народу, јер је то куга која публику трује, децу квари, моралност гуши, добру вољу црни, карактерност исмева и цео народ срамом жигоше. С тим и таквим листом и уредником повезао се кандидат за патријаршијски престо у првом реду зато што је Поповић насрнуо и на неке владике, па и на Никанора Грујића, који је важио за једног од могућих кандидата за будућег патријарха. Тадашња српска јавност наслутила је да су се Маширевић и Поповић уортачили, да је Поповић, како се тврдило, дубоко завукао руку у џеп администратора Патријаршије Маширевића, који се бојао да му неке владике приликом избора новог патријарха којим случајем „не отму патријаршијски убрус с камилавком”.

Начином писања у *Комарцу* Поповић се најтоплије препоручио Маширевићу па су њих двојица током 1863. године ковали планове о оснивању политичког листа који би излазио у Новом Саду, а отворено би заступао интересе Аустрије и без страха би се хватао укоштац с појединим значајним словенским листовима, првенствено са *Српским дневником* и загребачким *Позором*. Маширевић је био спреман материјално да помогне такав лист, а посредством генерал-мајора Теодора Радосављевића, ранијег аустријског конзула у Београду, и кнез Александар Карађорђевић пристао је да осим помоћи за кауцију, Поповићу даје 100 дуката царских у виду годишње субвенције.

Од часа када је постао кандидат за патријарха, па и касније, када је постао патријарх, навикнут да увек има на располагању гласило које ће заступати његове конзервативно-клерикалне ставове, али и интересе влада у Бечу и Будимпешти, Маширевић је у договору са Ђорђем Стратимировићем одлучио да 1869. покрену лист под именом *Српски народ*. Лист су финансирали патријарх и мађарска влада грофа Андрашија. Брзо се испоставило да је то гласило у сваком погледу антисрпско, промађарско и проаустријско,

⁸ Исто, 161–162.

⁹ Исто, 166–167, 172.

па су Срби његове сараднике назвали Туркоси а сâм лист нису звали српски, него „Турски народ”. Тим новинама издајничког усмерења Маширевић је завршио не само своје световне већ и верске активности. Њиме је на несрећу читавог српског народа у Јужној Угарској створен дубоки раздор између наше црквене јерархије и знатног слоја српског грађанског друштва.¹⁰

Маширевићева нетрпељивост према Светозару Милетићу, која је испољена и у његовом писму намењеном Андрашију, има дубље корене и не потиче само из времена када је Милетић био против његовог избора за патријарха. Неспоразум и сукоб међу њима јавили су се и поводом настојања Милетића и његових присталица да он постане члан патроната Новосадске гимназије. Маширевић је као патријарх постао врховни патрон. У том својству он се, у складу са интересима аустријске владе, свим средствима одупирао томе да Милетић уђе у Патронат. Иако је био против тога да се аустријско министарство меша у чисто унутрашње ствари гимназије, Маширевић није смогао снаге да му се одупре. У том случају он се налазио с једне стране под притиском Владе а с друге под притиском бројних Милетићевић следбеника.¹¹

Свему што смо написали као неку врсту уводника је задатак да, колико је могуће, и колико дозвољавају расположиви извори, дочара портрет Самуила Маширевића не само као патријарха већ и као јавне политичке личности. Учинили смо то да бисмо боље могли да разумемо садржај, суштину и оштрину његових речи упућених председнику угарске владе, грофу Андрашију. Да су односи између њега и српских грађанских политичара, оних које је предводио Светозар Милетић, били господственији, блискији, уљуднији и здравији, да нису били закрвљени, сасвим је сигурно да патријарх о њима не би писао као о багри, олошу, крвопијама, накоту и зликовцима. Не би их без доказа, без судских решења оптуживао за убиство кнеза Михаила Обреновића. Не би се злагао за то да његови политички противници, којима ништа није свето, као накот буду уништени. Не би тражио да се забрани даље излагање опозиционе *Заставе*, а њен уредник и њени сарадници да се прогласе за неподобне личности које не могу да се баве издавањем политичких новина. Из истих разлога не би тражио да Владимир Јовановић, који је у Новом Саду живео као избеглица, буде прогнан из Аустроугарске зато што је сарађивао у *Застави* и припадао опозиционом кругу српских политичара које је предводио Милетић.

Када све ово, што произлази из Маширевићевог писма, имамо у виду, можемо рећи да је баш за време његовог управљања Српском православном црквом српска политика у Јужној Угарској кренула странпутицом. Маширевић није био дорастао друштвено-политичким проблемима пред којима се нашао српски народ у Монархији после њеног пораза у рату са Италијом и Француском 1859. године, после смрти патријарха Рајачића и након Благовештенског сабора. Али, кривицу за ту странпутицу не сноси само Маширевић већ и друга страна, она против које се он борио, а коју је предводио

¹⁰ Исто, 367–381.

¹¹ В. Проданов, „Др. Јован Савковић, Милетићева народна странка и Српска Новосадска Гимназија 1866–1873”, *Гласник Историјског друштва у Новом Саду*, књ. II, св. I (1929), 121.

Милетић. И та страна, као и Маширевић, била је претерано искључива, самоуверена, борбена и захтевна несразмерно својој снази. Због таквог односа једних према другима српски народ у Угарској политички се подвојио. Та подвојеност достигла је висок степен током шездесетих година XIX века, али је проблем био у томе што је она из године у годину била све већа, те су се стране на крају међусобно потпуно антагонизовале. Том антагонизму много су допринели Беч и Будимпешта али и српско либерално грађанство и српска црквена јерархија. Беч и Будимпешта вешто су користили међусрпску борбу вођену око што већег утицаја унутар народно-црквене аутономије. У тој борби јерархија се ослањала на власт у Бечу и Будимпешти, а српско грађанство је са тим центрима моћи било у сукобу јер није признавало дуалистички систем Монархије. Међусрпска борба узалудно је исцрпљивала њихову снагу, а Бечу и Будимпешти омогућавала је да систематски раде на сужавању српских аутономних права. Тако је то било све до појаве нотабилитета 1882/83. године, који су покушали да измене српску политику, да прекину опозициону борбу против дуализма, да Аустро-угарску нагодбу из 1867. године признају као свршен чин и да заједничким снагама пораде на томе да што више ојачају српску народно-црквену аутономију. Тај политички мудар покушај није успео. Измирење унутар српског друштва није постигнуто. Нотабилитети су претрпели пораз, па су односи између српске црквене јерархије и знатног дела српског грађанства, посебно оног дела који је припадао радикалима, све до Првог светског рата остали дубоко поремећени.

Српска историографија, која се бавила овим питањем, посебно она из времена једнопартијског система, по нашем уверењу, није била на нужном научном нивоу. Била је необјективна и једнострана. Са становишта актуелне левичарске комунистичке идеологије у свему је осуђивала конзервативно-клерикалне кругове, а без нужне критичности стављала се на страну либерално-демократског грађанства не увиђајући да у том спору није било безгрешних, да су и једни и други бранили и личне и сталешке интересе. У сваком случају питање о којем је реч је не само занимљиво већ и веома значајно. У овом прилогу само га дотичемо као проблем и укратко о њему износимо наше мишљење. Сматрамо да оно заслужује озбиљну научну расправу ширег круга историчара који добро познају време у којем је и када је настало, догађаје и личности који су у њему учествовали.

* * *

Ваша Екселенцијо!

Сматрам да је неопходно да телеграм, који сам послао у Вуковар, као одговор на синоћ пристиглу телеграфску депешу Ваше Екселенције, одмах допуним и следећим.

У манастиру Раваници, где су похрањене мошти последњег српског краља¹² Лазара, палог у бици на Косову пољу 15. јуна и касније проглашеног за свеца, одржава се сваке године 15/27. јуна (на Видовдан) свечаност, као

¹² Занимљиво је да Маширевић кнеза Лазара назива краљем.

спомен на његову погибију. Служи се парастос, којем обично присуствују и Срби из најудаљенијих крајева, у највећем броју из нижих слојева народа, како би тог дана одали почаст јавно изложеним моштима тог народног свеца и помолили се. Цео простор, и цркве и порте буде испуњен верницима обају полова и најразличитије доби, а то одавање почести не сме бити ометано чак ни најневинијим весељем. Ово последње изражава се углавном певањем старих народних песама, највише трагичне садржине, или се слушају слепи народни певачи који такве песме преносе окупљенима. То се догађа на отвореном простору, под ведрим небом, око манастира и на шумским чистинама у околини.

После бојке службе бивају после ручка на поменутиим местима одржаване и забаве, па и са игром и пуцањем из пиштоља слепим мецима (што је уобичајено код готово свих српских забава), али се оне нису никада извргле у крајности, иако је бивало да број ходочасника достигне и 4–5000.

Тај је број ове године једва био достигнут, пошто су се становници суседне Србије, због тамошње опште жалости после страшног уморства њиховог кнеза, разумљиво уздржали од уобичајеног учествовања на овој свечаности. То се могло и предвидети и очекивати; већ и на основу тога што је и присуство овдашњих ходочасника бивало обично мање и у приликама и при догађајима који су погађали српски народ, а нису били овакви као овај сада, као што је неродица, време жетве и слично.

Овим нисам желео да кажем да Милетић и његове присташе нису на ову прилику гледали као на плодно тле за своје роварење, и да ће, ако не баш оно што је у високоцењеном обавештењу наговештено, можда покушати нешто у другом правцу.

Горње сам навео зато да Ваша ексцеленција већ из тога може увидети, колико су бесплодни такви и сви слични покушаји.

Да су управо Милетић и другови претрпели најбеднији фијаско види се по испољавању негодовања против Милетића целог српског народа које све чешиће излази на видело, чак и од оних који су га до сада слепо следили. Из тога може Ваша ексцеленција закључити да неколицина држи Милетића и његове партизане за ближе, а већина за удаљеније учеснике и интелектуалне зачетнике кнежевог убиства. Они су, наиме, непрестаним насртајима и нападима у *Засџави* на убијеног кнеза, који су се, нарочито од предаје градова Србији јављали готово у сваком броју, при чему су коришћени најжешћи изрази против кнеза и његове владавине – били охрабрење за ужасно дело и нада да ће њима моћи бити подстакнута буна у Србији. (Овде ћу подсетити само на једно место у *Засџави*, где пише да на степенику престола овог кнеза седи „целат Христић”¹³, министар унутрашњих дела).

Све ме то није омело, да о могућности да Милетић и његови следбеници искористе и злоупотребе Видовданске свечаности и о начину како би се то спречило разговарам и с великим жупаном Кушевићем.¹⁴ Поводом тога, упутиће се он у Раваницу, ради оштријег надзора над познатим смутљивцима, а у случају потребе и предузимања одговарајућих мера.

¹³ Реч је о Николи Христићу.

¹⁴ Велики жупан Сремске жупаније био је Светозар Кушевић.

Лично нисам могао преузети ту дужност, пошто сам тада био у постељи после снажног напада жучне грознице и још увек се опорављам.

Ја сâм, и не узимајући у обзир своју бољешљивост, ма колико би ми било пријатно да одговорим високим захтевима, не бих био у стању да за тако кратко време (од данас до сутра) одавде¹⁵ стигнем у удаљени манастир Раваницу, нарочито што бих се на том светом месту могао и смео појавити само као првосвештеник, што би захтевало и присуство мог придворног свештенства, за шта расположиво време такође није било довољно.

Не могу да не искористим ову прилику да Вашој ексцеленцији у поверењу не саопштим нешто из чега Ваша висост може увидети какве наде, у најмању руку сангвиничне, Милетић, заједно с поменутом кликом, везује за београдску катастрофу: сматра је повољном за њихове тежње, укључује је у њихове планове и поздравља – једном речи, показује се каквим је духом прожета и каквим очекивањима надахнута та багра.¹⁶

Овдашњом поштом примио сам јуче једно пажљиво запечаћено експресно писмо (с пет жигова), у којем ме писац (племић по рођењу) преклиње да будем на опрезу, да припазим више на заштиту свог живота и сигурности јер „зликотцима, који се иначе не могу распознати лично и по именима, ништа није свето”.

Тај човек, који ми је иначе потпуно непознат, уверава ме, да ми је ову опомену упутио само из поштовања према мени и из чисто човечанских осећања, а непосредни повод да то учини пружиле су му речи „Сада треба још патријарха убити”. То је изречено у једном друштву, када је прispела вест о убиству кнеза; а међу Милетићевим партизанима који су у друштву били присутни у великом броју „избило је ликовање”.

Он тврди, да су те речи, које су дотичном у његовом присуству измакле, само једна скривена, тајна идеја, обликована и проишашла из кухиње новосадске *Заставе* „која даје упутства за извршење крвавих дела над кнежевима”; он зна да такве мисли говорник тих речи није способен да схвати.

Како год било, ово писмо, свакодневно све бројнија окривљавања ове багре да су овај крвави чин бар охрабривали, ако га и нису непосредно проузроковали, и коначно, аверзија целог српског народа против њих, чак и оних који су до сада били најревносније Милетићеве присталице, наговештавају повољан тренутак, када се цео тај накот једним ударцем може учинити нешкодљивим – он може и треба да се уништи.

На првом месту, прикривено подстрекавање и раздраживање народа против владе пријатељске Кнежевине Србије, које је у најмању руку много допринело и убиству кнеза Михаила, пружа довољан повод да се даље излажење *Заставе* не само забрани, него да се уредник и сарадници прогласе за неподобне да уређују политички лист, а српски емигрант пак, Владимир Јовановић, који је писац чланака против кнеза Михаила и његове владе и тиме показао да је недостојан заштите коју је у нашој отаџбини добио као избеглица, да се прогна из земље.

¹⁵ Маширевић се тада налазио у Даљу, у којем је и настало ово његово писмо.

¹⁶ Ово би се могло превести и као „олош”.

За даљи поступак против ових крвопија, верујем да ће исход истраге која се у Београду води против кнежевих убица пружити обилати материјал.

Како ће се све то спроводити, знаће Ваша висост најбоље, а при томе се може потражити и савет одговарајућих царских правозаступника.

Што се мене тиче, приметићу још да ће се оваквим енергичним мерама Ваше висости и високе владе на чијем је челу Ваша ексцеленција, владе Кнежевине Србије, – моје цркве, целог српског народа – ако се вредност и предност нашег отаџбинског устава састоји и треба да се састоји у томе да нико не може и не сме да слободе које он гарантује злоупотребљава на штету друштва, показати највеће уважавање овог нашег највреднијег блага.

Примите, Ваша висости, изразе мог особитог поштовања, чиме имам част да се одликујем.

Даљ, 26. јуна 1868.

Ваше ексцеленције најоданији слуга
Самуило Маширевић
Патријарх¹⁷

ЗАКЉУЧАК

У мађарском државном архиву, у фонду Председничких списа, аутор је пронашао досад непознато писмо српског патријарха Самуила Маширевића написано у Даљу 26. јуна 1868. године, које је намењено председнику Угарске владе грофу Ђули Андрашију. Писмо је заправо одговор Андрашију на његову молбу да патријарх што пре оде у манастир Раваницу и предупреди одржавање великог народног скупа поводом прославе Видовдана. Гроф Андраши и хрватски бан Левин Раух дошли су до поузданих вести да ће прославу Видовдана злоупотребити Народна странка у Срему, па су стрепели да прослава, на којој ће присуствовати и Светозар Милетић и Јован Суботић, не осујети већ готове планове о склапању Хрватско-угарске нагодбе. Маширевић је писмом обавестио Андрашија да због болести није могао да оде до Раванице, да је прослава окончана уз присуство бројних посетилаца али да је све окончано без ексцеса. Писмом се жестоко окупио на Милетића, на Српску народну слободоумну странку, на Уједињену омладину српску, на лист *Застава* и на Владимира Јовановића. За све њих није бирао речи. Називао их је багром, олошем, крвопијама, накотом и зликовцима. Залагао се за то да се против њих предузму строге мере и да власт стане на пут њиховој противдржавној активности. С намером да објасни из којих разлога је Маширевић био тако искључив према својим политичким опонентима, аутор је изнео низ података и на основу њих закључио да је баш Маширевић својим понашањем поставио темеље политичкој странпутици, која је оличена у жестоком сукобу између српске црквене јерархије и српског либерално-демократског грађанства. Аутор је закључио да су спорови и сукоби између

¹⁷ Magyar országos léveltár, Magyar kiralyi miniserelnőség, Iratok /K 26/–1868–1030. За превод овог писма са немачког захвалност дугујем проф. др Љубомирки Кркљуш.

црквене јерархије и либерално-демократског грађанства Србима наносили велику штету. Користећи их, аустроугарске власти систематски су радиле на сужавању и иначе ограничених надлежности српске народно-црквене аутономије. Иако је било покушаја да се постигне измирење између јерархије и знатног дела српског грађанства, они нису уродили плодом, па су сукоби трајали све до избијања Првог светског рата.

MATERIAL
Received: 2024/8/21
Accepted: 2024/8/29

Academician VASILJE Đ. KRESTIĆ
Serbian Academy of Sciences and Arts
Kneza Mihaila 35, Belgrade, Serbia
E-mail: nnpv@sbb.rs

AN UNKNOWN LETTER FROM PATRIARCH SAMUIL MAŠIREVIĆ
TO THE PRESIDENT OF THE HUNGARIAN GOVERNMENT,
COUNT GYULA ANDRÁSSI

SUMMARY: In the Hungarian state archive, in the presidential files fund, the author found a hitherto unknown letter of the Serbian patriarch Samuil Maširević written in Dalj on June 26, 1868, which was addressed to the Prime Minister of Hungary, Count Gyula AndrÁssi. The letter is actually a response to AndrÁssi's request that the Patriarch go to the Ravanica monastery as soon as possible and prevent the holding of a large public gathering on the occasion of the Vidovdan celebration. Count AndrÁssi and Croatian ban Levin Rauh received reliable news that the Vidovdan celebration would be misused by the People's Party in Srem, so they were anxious that the celebration, which will be attended by Svetozar Miletić and Jovan Subotić, would not thwart the already ready plans for the Croatian-Hungarian settlement. Maširević informed AndrÁssi in a letter that due to illness he could not go to Ravanica, that the celebration ended with the presence of numerous visitors, but that everything ended without excesses. In the letter, he lashed out at Miletić, the Serbian People's Liberal Party, the United Serbian Youth, the newspaper *Zastava* and Vladimir Jovanović. He did not choose the words for all of them. He called them scumbags, punks, bloodsuckers, evil offspring and villains. He advocated that strict measures be taken against them and that the government stand in the way of their anti-state activity. With the intention of explaining the reasons for which Maširević was so exclusive towards his political opponents, the author presented several data and based on them concluded that it was Maširević who laid the foundations for a political detour embodied in the fierce conflict between the Serbian church hierarchy and the Serbian liberal-democratic citizenship.

KEYWORDS: Maširević, AndrÁssi, Miletić, Vidovdan celebration, letter, Orthodox hierarchy, Serbian liberal citizenship.